

MADDE-RUH ÇATIŞMASINDAN SİMERANYA'YA KAÇIŞ: YALNIZIZ

Adem POLAT*

ÖZET

Bu makale Cumhuriyet devri Türk romanında önemli bir yere sahip olan Peyami Safa'nın *Yalnızız* romanında yer alan tarihsel, sosyolojik ve kültürel zemine bağlı olarak ortaya çıkmış olan düşünce boyutuyla yakından ilişki kuran madde-ruh çatışmasının roman üzerindeki bir değerlendirmesidir. Söz konusu çatışma topluma yerleşmiş değerler arasındaki çelişki, ahlâkî yozlaşmanın etrafında cereyan eder. Daha da önemlisi *Yalnızız*, *Simeranya* gibi sağaltıcı bir plan dahilinde meselelere çözüm üretme çabası taşıyan bir romandır. *Yalnızız* romanında bu bağlamda ütopyik bir kurgu olan *Simeranya* olgusunun Samim karakteri üzerindeki etkisi, sözü edilen madde-ruh zıtlığının düşünsel temellerini göz önüne serer. Bu temeller yine sanatkarın özlem duyduğu bir dünya tasavvurunu barındırmakla kalmaz, roman merkezinde verilecek mesajın madde-ruh karşılaşmasındaki olgu değerlerini ortaya çıkarır. Dolayısıyla Türk düşüncesi için de önemli bazı parametreler *Yalnızız* romanının gündemine alınmış ve Peyami Safa tarafından Batılılaşma tarihimizden beri katlanarak artan ve çözülmeden günümüze kadar gelmiş olguları, *Simeranya* gibi realite ötesi olsa bile; bir çözüm önerisiyle ele alır. Başka bir deyişle *Simeranya*, toplumsal ve real alandan duyulan kaygının korunak bölgesidir. KORA tematik sistemiyle söylemek gerekirse *Simeranya*, karşı değerlerin diyalektik olumlayıcılığını yani ülkü değerleri fenomen alanında toplayan bir mekandır. İşte bu çalışma mevzu bahis değer karşılaşmasının madde-ruh izleğindeki tarif edilebilir düşünsel temellerini irdelemeyi amaç edinir.

Anahtar Kelimeler: Madde, ruh, *Simeranya*, batılılaşma, çatışma

THE ESCAPE TO SİMERANYA FROM MATTER-SOUL CONFLICT: YALNIZIZ

ABSTRACT

This article is a consideration of matter-soul conflict which has a close relationship with the thought dimension established upon historical, sociological and cultural ground in the novel of *Yalnızız* of Peyami Safa, who has a crucial place in the Turkish Novel in the Republic period. The conflict in question and the paradoxes ingrained in society, emerges besides moral corruption. More importantly, *Yalnızız* is

---

* Arş., Gör., Kafkas Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl., El-mek: a.polat1981@hotmail.com

a novel which has the motivation to produce remedial solutions within a plan like Simeranya. In this respect, an utopian fiction, Simeranya phenomenon's effect on the character Samim, displays the intellectual ground upon which matter-soul conflict built. These grounds do not only include the ideal of the world the artist yearns for, but also they disclose the factual values that will be conveyed as a message through the confrontation of matter-soul in the center of the novel. In consequence, even though it is beyond reality like Simeranya, in *Yalnızız* novel, the crucial parameters for Turkish thought are considered on the agenda by Peyami Safa, as a solution suggestion to the enduringly growing phenomena and which are carried towards today since our Westernization history.

In other words, Simeranya is a sheltering territory from the anxiety that are felt due the social and actual realm. If it must be told in the words of the KORA thematic system, Simeranya, is the place which gathers dialectical affirmation of the conflicting values in the phenomenal realm of the ideal values. This work aims to scrutinize the intellectual grounds that are describable through the theme of matter-soul confrontation in question.

Key Words: Item, Spirit, Simeranya, Westernization, Conflict.

Giriş

Cumhuriyet devri Türk romanında önemli bir yere sahip olan Peyami Safa, her şeyden önce içinde yaşadığı toplumla bağıni kesmemiş bir sanatkârdır. Bu bağ doğu-batı ve madde-ruh çatışmasının toplumdaki izdüşümlerini tahlil etmeye güdümlü bir üslubu doğurmuştur. Aydın insan tipinden sokaktaki insana Peyami Safa seslere kulak verip, en ince ayrıntıyı bile atlamadan aktarmıştır. Haliyle bu da toplumun güncel ve aktüel realitesiyle romancı arasında düşünsel organik bir yapı inşa etmesini kolaylaştırmıştır. Romanlarındaki Batılaşma problemi başlangıçta Peyami Safa adına karakterlerin yargılanıp mahkum edilmesi veya kötücül bir kadere doğru sürüklenmesi olarak şeklindenken, sanatının sonraki dönem ürünleri olan son romanlarında bu durum daha ziyade kişiler arası olmaktan çıkıp bireysel bir iç alem alt yapısına taşınmıştır. *Yalnızız* romanı Peyami Safa için söz konu ettiğimiz işte bu kolektif izlek alanında, tema olarak tekrar eden bazı meseleleri devam ettirmiş bir roman olmasına rağmen bireysellik bakımından karakterlerin kendilerine kurduğu dünyanın tarif ve tanımı noktasında farklılaşan bir biçem örneği gösterir. Bu noktada *Yalnızız* romanındaki bazı izlekleri tartışmak istiyoruz.

Edebiyat yaşamı doğrudan ilgilendiren yapısıyla ve çağa tanıklık etme fonksiyonuyla tarihsellik ve politiklerle dolaylı bir ilişki içindedir. *Yalnızız* romanı Peyami Safa romanının tezli ve sentezleyici bir örneği olması itibariyle romancının yapıtlarıyla tutarlıdır. Toplumsal formasyonun iç içe geçtiği değerleri veya merkezinden sapmış ahlâkî kıymetleri yerinden bir kez daha oynatmayı dener. Çünkü Safa'nın Doğu-Batı kurgusu, karakterlerin niteliğinden temsili verilen değerlerin dizgesine kadar tercih yapmaya zorlanmış özneler ve olgular arasında gidip gelir. Fakat bu kurgunun altında yazarın Türk İslâm sentezinden getirdiği bir medeniyet fikrinin olduğu muhakkaktır. Çünkü Peyami Safa, başka türlü söylemek gerekirse söz konusu madde-ruh uzlaşmazlığını, Tanzimat'tan çözüme kavuşmadan kopup gelmiş bir ideolojik enkaz olarak devralır. Zira Nâmîk Kemal'in *Renan Müdafaaamesi* veya Ahmet Midhat Efendi'nin *Nizâ-i Ulûm ü Din* aynı maddeci düşünceye bir karşı-reaksiyon niteliğindedir. Ve süregelen tarihsel kesitte materyalizme bir ideolojik savunma olarak edebî eserlerde de kendine yer edinmiştir. İşte Peyami Safa'nın *Yalnızız* romanı ve romancının çözümlenmeyi denediği ahlâk, duygu, kadın-erkek ilişkisi

Turkish Studies

ve dünya, karakter merkezli bir fikrîsel çoğalma ve Samim-Simeranya düzlemindeki ütöpk bir kurgunun temel argümanlarını içerir.

Öncelikle *Yalnızız* madde-ruh çatışmasının merkezi söyleminde roman başkışisi Samim'in etrafında cereyan eden bir olay örgüsüne sahiptir. Fakat bu madde-ruh karşıtlığı yaşamdan soyut felsefî cehennem olarak görünmez. Bilakis hayatın içinde kendi gerçeklikleriyle yaşayan insanlar olarak kurgulanmıştır. Deleuze'un edebiyatın ontolojisini hiçbir şey hayat kadar belirlemez¹ fikri burada *Yalnızız* romanı için daha açık bir realitedir. Bir bakıma Samim'in topluma dönük dikkati, olayları ve fikrîsel temaları yıkmak ya da tahkir etmek için değil; çözümlenmek ve bir sonuca bağlamak için vardır. Bu bağlamda romanda Samim tarafından düşlenen Simeranya ütöpk kurgusu, maddeci sorunsalın tahakküm kurmaya çalıştığı bütün dünya değerleri için alternatif bir hayat formudur. Simeranya, ne şuur dışında hiçbir şeyi kabul etmeyen ferdî idealizm ve solipizme dönüşecek fikirler barındırır; ne de maddeyi şuurdan bağımsızlaştıran tarihi materyalizmi yaşam biçimi olarak kabul eder.² Tamamıyla düzenleyici bir praksis, Samim tarafından romandaki olaylar neticesinde defalarca teklif edilir. Çünkü Samim iyi yada kötü İstanbul'da imparatorluğun son dönemine tanıklık etmiş bir sülalenin küçük aileyle devam eden geleneğinde erkek (Besim) ve kız kardeşten (Mefharet) ve kız kardeşin çocuklarından (Selmin-Aydın) oluşan bir ailenin kanaat önderi durumundadır. Ve sözünü ettiğimiz madde-ruh çatışması da modernleşen hayatın aile üzerindeki etkileri bakımından çelişik haldedir. Hilmi Ziya Ülken bu madde ruh karşıtlığının aile perspektifindeki durumuna yönelik şunları söyler: “*Şeref, namus, iffet, haysiyet, vakar, saygı, şefkat, yardım vs. anlayışımız, karakter ve şahsiyetimizin teşekkülüne başlaması birinci planda modern bir aile içinde vücut bulmaktadır. Aile'nin inkârı eğer bütün faziletlerin aile dışında doğrudan doğruya kütleden ve kalabalıktan alınmasını ifade ediyorsa buna inkân yoktur; çünkü içtimaî bünyemiz buna göre kurulmamıştır.*”³ Bu bakımdan *Yalnızız* romanı merkezinde maddeci sorunsalın hayat endişesine karşı direnen Samim, devrin politik şartlarına karşı refleksif bir duruma geçmiştir. Ailesini modernitenin tahrip ediciliğinden korumak isteği de bu perspektifte algılanabilir.

Simeranya

Samim tıpkı Peyami Safa'nın bir diğer romanı Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda başkarakter Ferit'te olduğu gibi materyalist ve pozitivist dünya görüşünün oluşturduğu değer boşluğuna direnen, kendini içinde yaşadığı toplum ve dünyayla bütünleştiren⁴ bir tip olarak karımıza çıkar. Fakat Samim'in Ferit'ten farkı, var olan dünyanın yozlaşmış değerlerine karşı Simeranya olarak kurguladığı ütöpk bir dünyanın alternatif düzenleyicilik fonksiyonu üstlenmesidir. Zira Simeranya Ramazan Korkmaz'ın KORA sistemine göre söylemek gerekirse bütün endişe uyandırıcı karşı değerlerin paralelinde ülkü değerlerin var olduğu dünyadır. Elbette böyle bir tasarımın altında yatan neden, her sanatkârda olduğu gibi Peyami Safa'da da gerçek dünyanın tahammül edilemeyen katı realitesidir. Dante'nin cehennemi, Camus'daki veba olgusu, Sartre'in bulantısı veya Nietzsche'nin apolojik Zerdüş bulgulasındaki kent/şehir olan Alaca İnek, hep söz konusu reel dünyanın kalıplarına karşı bir başkaldırıdır. Gerçek dünyanın kalıplarına karşı bu tarz Kafkaesk bir yabancılaşma, elbette ülkü değerini de beraberinde doğurmaktadır. Platon'un İdeal Devlet, More'un Ütopyası veya Doğu geleneğinin içinden söylemek gerekirse Farabi'nin Medinetü'l Fazıla'sı, Galip'in Diyar-ı Aşk işte söz konusu ettiğimiz ülkü değerlerin tarihsel koşullardan ve dönemin yaygın kanaatlerinden sıyrılması için Samim karakterinin düşlediği Simeranya gibi dayanıklı bir soyut zemine yaslandırılmıştır.

¹ Hasan Bülent Kahraman, *Post-Entelektüel Dönem ve Edebiyat*, Agora Kitaplığı, 2009, İst. s. 159.

² Hilmi Ziya Ülken, *Tarihî Maddeciliğe Reddiye*, İstanbul Kitabevi, 1981, İst. ss. 5, 6, 7.

³ *Age.*, s. 319.

⁴ Sevim Kantarcıoğlu, *Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm*, Paradigma Yay. 2007, İst. s. 90.

Turkish Studies

Bu bağlamda Samim, yozlaşmış dünyanın farkında olan karakterdir. Samim için farkındalık her ne kadar da Simeranya ile çözüm noktasına taşınmak istense de, Samim, Kafka'ya göre söylemek gerekirse güce karşı tiksinti duymaktadır. Güç, Safa'nın *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu* romanındaki Hasta Çocuk karakterinde olduğu gibi maddenin engellenemez kuvveti karşısında edilgen bir tutum sergiler. Zira Hasta Çocuk 'un karşı değeri Doktor Ragıp'ta olduğu gibi varlığı ile bütün maddi prensipleri lehine çeviren bir şahsiyetin, Hasta Çocuk üzerindeki tiksintisi de güce karşı duyulan bir tiksintidir. Başka bir açıdan bu güç, Peyami Safa'nın romanlarında ve özellikle *Yalnızız*'da yer alan kadın tiplerin batılı erkeği tercih edişiyile de ilişkilendirilebilir. Ahlâk ve cinselliğin çarpıştığı bu diyalektikte, doğulu erkeğin ruha ve duyguya seslenişi, batılı erkeğin ise cinsel arzulara hitap etmesi maddenin somut/konkre düzlemde hücum ettiği değer sahasını ifadelendirir. Samim'in kadın algısını şekillendiren bu çatışma ve ideal model romandaki bir diyalogda şöyle geçer:

(...)

-O bir memleket Simeranya, dünyada olmayan bir yer. Benim icadım. Sıkıldım mı, kendimi oraya atarım

-Ne hoşsun. Beni de götür oraya.

-Simeranya'da yalan yoktur.

-Kadın yok mu?

-İnsanlar gölgelerdir. Konuşmadan anlaşılır. Birbirlerinden hiçbir şey saklamazlar. Seni görür görmez bir Simeranya kadınına benzettim. Elbisenin içinde yalnız ruhun var. Yüzün bir örümcek ağı. Gözlerinde sen dolusun. Gurur ve yalan yok. Seni sevmek istiyorum. Bu bir hayal. Simeranya gibi sen de yoksun.⁵

(...)

Görüleceği üzere Samim'in kurduğu dünyada kadın maddi özelliklerinden arınıktır. Ahlâkî anlamda kendini tarife ihtiyaç duymaz. Bir medeniyet meselesi olarak ele alınır. Denilebilir ki *Yalnızız*'da ruh-madde çatışmasının ortasında konumlanmış kadın karakterler Selmin-Necile-Meral, Peyami Safa romanlarının tercih yapmaya zorladığı kadın tipinden farksız değildir. Fakat Samim, başlangıçta doğulu erkeği temsil etse de onun da kendi adına yaşadığı ahlâkî zafiyet ve aşk açmazları, daha ziyade Samim'i Doğu-Batı zıtlığında heteredoks bir karakter haline getirir. Ama şu unutulmamalıdır ki o da kendi şartlarında bir gerçekliğin ürünüdür. Ve ne olursa olsun hayatı temsil eden çelişki ve düşünsel serüveniyle insandır. Bütün bunlara rağmen romanın dengeleyici unsurudur.

Yine romanda ülkü değer ve karşı değer bakımından üzerinde durulması gereken bir diğer mesele Samim ve Besim kardeşlerin madde ve ruha olan simgesel yakınlıklardır. Bu bağlamda Samim'in aynı evi paylaştığı kardeşi Besim, Samim'e göre hayatı daha kolay yorumlayan ve yaşayan bir karakterdir. Besim'in romanda ideolojik anlamda Samim'le kati bir çatışmaya girdiği görülmez; ama Besim tamamen farklı mizaçtır. Bu karşılaştırmayı psikiyatrik olarak ele aldığımızda romanda Besim'in ön plana çıkan yanı yemek yemeye çok düşkün oluşu ve en dramatik durumlarda bile yeme isteğinin dizginlenemez oluşudur. Bu Besim adına bulumia sendromu olarak bilinen oburluğun bir göstergesidir. Simgesel anlamda ise çok yüksek fikir ve erdemlerin mideye tercih edilmesini niteler. Yani Besim, midesi için yaşayan, yüksek fikirleri içselleştiremeyen bir karakterdir.

⁵ Peyami Safa, *Yalnızız*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. 1991, İst. s. 8.

Samim, gerek toplumsal anlamda gerekse ruhi/spiritüalist ve metafizik anlamda bedeninin ötesine ulaşmaya çalışan karakterdir. Bu düşünüş biçimi, Samim'in yemek yeme isteğini itmesine; yani anorexia sendromuna neden olmaktadır.⁶ Çünkü kafası daima öte problemlerle meşgul bir zihnin bedeni itmesi, görmezden gelmesi, entelektüel bir ruh tepkisi olarak görülebilir. Başka bir deyişle dünyaya karşı bu tarz sorgulama ve idrak şekli, insanı daha büyük gizlerle karşı karşıya getirip, metafiziği zaruri⁷ kılmaktadır. Samim, zaman zaman çıkmaza doğru sürüklenen olaylar karşısında, kız kardeşi Mefharet gibi vehim ve şüphe hayaletinin maddileştirdiği açmazlar içinde sürüklenmez; bizatihi ruh ve akıl perspektifinde tanzim ettiği bir beyin ve vücut dengesiyle güçlükleri karşılar. Bu da Samim'in maddi dünyanın hevesleri ve arzularına ontolojik farkındalığını teslim etmediğini göstermektedir.

Yalnızız romanının **KORA** şemasında⁸ görünümü:

	ÜLKÜDEĞER (TEMATİK GÜÇ)	KARŞİDEĞER (KARŞİ GÜÇ)
KİŞİ	Samim Selmin Aydın	Besim Haydar (Aç Adam) Ferhad Meral Mefharet
KAVRAM	Ahlâk Beyin Sağduyu İstanbul	Gayrimeşru Mide Şüphe Paris
SİMGE	Simeranya Ruh Varlık Aşk/Duygu Basiret Yaşam	Real Dünya Madde Nihilizm Cinsellik Vehim İntihar

Kora şeması yorumlandığında, kişiler düzeyinde Samim, Selmin ve Aydın kişileri ülkü değerleri muhafaza edebilen karakterler olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda karşı değerdeki karakterler toplumun kitlesel mantığını temsil eden ve değer oluşturabilme bakımından zaafı olan

⁶ Ahmet Sarı, *Kafkaesk Anorexia/Franz Kafka'da Açlık Bilinci ve Kültürü*, Salkımsöğüt Yay. 2009, Erzurum, ss. 30-42.

⁷ Süleyman Hayri Bolay, *Türkiye'de Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi*, Akçağ Yay. Baskı Tarihi yok, Ank. s. 390.

⁸ Kora şeması için bkz: *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı(1839-2000)*, (Editör: Ramazan Korkmaz) Grafiker Yay. 2004, Ankara, s. 154.

kişiler olarak belirir. Yine kavram düzeyinde ülkü değerler her ne açıdan bakılırsa bakılsın madde-ruh diyalektiğinin savaşımadaki gerilimi hissettirir. Bu kavramlar aynı zamanda madde-ruh çatışmasının dekoratif unsurlarını da oluşturur. Son olarak simgesel düzeyde ülkü değerler ve karşı değerler olan Simerenya-reel dünya, aşk-cinsellik, varlık-yokluk gibi simge çatışması, Peyami Safa'nın diğer romanlarında da sürdürdüğü, sıkça konu edindiği ideolojik ve kültürel arka planın epizodik kurgudaki vazgeçilmez gerilim unsurlarıdır. Dolayısıyla Kora şemasındaki romana ait ülkü-karşı değerler, Safa'nın yazınsal bir tepki olarak ayırdına vardırılmayı düşündüğü dünya görüşü veya tezinin soyut düzlemdeki yazar-toplum perspektifinde, gizil bir tematik güçtür.

Sonuç

Peyami Safa *Yalnızız* romanında içinde yaşadığı toplumun siyasal, sosyolojik ve psikolojik olguları üzerine kurduğu olaylar zincirinde, daha ziyade karakterleri aracılığıyla toplumun en kuytu ve mahrem kalmış kavramlarını bahis konusu yapar. Roman kuruluş itibariyle Tanzimat'tan beri bir sonuca bağlanamamış ideolojik örüntüsüyle madde ve ruhun mücadele alanındaki insanların trajik portrelerini çizmiştir. Samim baş kişisi, bu bağlamda dünya görüşüne göre zaman zaman itildiği gerçek dünyadan Simeranya ütopyik kurgusuyla kurtulmayı deneyen bir aydın tipi olarak görülebilir. Keza Samim düşüncüyü algılayış biçimi olarak her ne kadar Safa'nın ilk dönem romanlarındaki ruhçu karaktere benzese de, romandaki olaylar karşısındaki çözümleyici tutumu, bu karakterde insanı ontolojik gerçeğiyle kabul etme yönünde bazı eğilimler gösterir. Denilebilir ki *Yalnızız*, bütün bu söz konusu edilenlerden hareketle yaşadıkları mütevazı hayatın dıştan gelen etkileriyle boğuşan insanların madde-ruh perspektifinde tercih eylemlerini ve bedbinliklerini anlatır.

KAYNAKÇA

- BOLAY, Süleyman Hayri, **Türkiye'de Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi**, Akçağ Yay. Baskı Tarihi yok, Ankara
- KAHRAMAN, Hasan Bülent, **Post-Entelektüel Dönem ve Edebiyat**, Agora Kitaplığı, 2009, İstanbul
- KANTARCIOĞLU, Sevim (2007). **Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm**, Paradigma Yayınları, İstanbul
- SAFA, Peyami (1991). **Yalnızız**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. İstanbul
- SARI, Ahmet (2009). **Kafkaesk Anorexia/Franz Kafka'da Açlık Bilinci ve Kültürü**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (1981). **Tarihî Maddeciliğe Reddiye**, İstanbul Kitabevi, İstanbul
- Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**, (2004) (Editör: Ramazan Korkmaz) Grafiker Yayınları, Ankara